

4. Буренина О.Д. Абсурд і мотив повітроплавання в літературі та візуальних мистецтв 1900-1930-х років / Новини російського державного педагогічного університету ім. А.І. Герцена. – 2005 - № 11 / том 5.

5. [Електронний ресурс] – Режим доступу до сайту: <http://pidruchniki.ws/12281128/kulturologiya/naukovo-tehnichni>

Аннотация

Статья посвящена изучению архитектурно-образного решения музеев, а именно были рассмотрены зарубежную и отечественную практику проектирования и строительства, обоснована необходимость обобщения приемов формирования композиционно выразительных музеев авиации и космонавтики.

Ключевые слова: музей, авиация, космонавтика, образно-стилевое решение, композиция.

Annotation

An article is devoted to study architectural and imaginative solutions of museums. The foreign and domestic practices of design and construction were considered in the work. The necessity of generalization of methods of formation of expressive composition Air and Space Museum was substantiated.

Keywords: museum, aviation, space, image-style solution composition.

УДК 711.459.6 711. 122

З. В. Лукомська,

канд. архітектури, доцент

*кафедра реставрації архітектурної і мистецької спадщини
національного університету "Львівська політехніка"*

ОСОБЛИВОСТІ ІСТОРИКО - МІСТОБУДІВНОГО РОЗВИТКУ МІСТА СТРИЯ

Анотація: розкрито проблему розвитку історичного міста Стрия, що знаходиться у Львівській області. Досліджено цінні елементи містобудівної спадщини, які походять з періоду закладення міста (XV ст.) та котрі були знівельовані від часів приходу австрійської влади і до тепер. На основі проведеного аналізу історичних джерел зроблені висновки стосовно історико - містобудівного розвитку міста та вперше представлені в літературі передмету.

Ключові слова: історико-містобудівний розвиток, історичне місто, цінний історичний об'єкт.

Дослідження присвячене проблемі майбутнього історичних міст в контексті охорони їх цінної історичної субстанції. Яким є шанс їх розвитку та модернізації після багаторічного цивілізаційного застою, після десятиліть років існування в умовах ринкової економіки.

Вивчення особливостей розвитку, оцінка архітектурно-містобудівної вартості та пропозиції щодо збереження історичних центрів міст є актуальними сьогодні, коли маємо збільшення уваги у суспільстві до охорони містобудівної спадщини. Елементи цінної історично сформованої об'ємно-розпланувальної структури міста, які вціліли після значних змін, руйнуються та нищаться в теперішній час, в процесі перебудов та реконструкцій. У багатьох випадках це зумовлено тим, що відсутня інформація про цінність того чи іншого історичного об'єкту чи містобудівної структури в цілому.

Як приклад розглянемо місто Стрий Львівської області, яке в останні роки переживає як і більшість історичних міст України спонтанний процес ревалоризації і розвитку.

1. Особливості історико-містобудівного розвитку міста.

Перша письмова згадка про місто Стрий датується 1385 роком. В той час він вже був центром волості [1]. Розвинулось місто на лівому березі ріки Стрий. Назва міста походить очевидно від назви ріки Стрий (звукосполучення "стр" на індо-європейських мовах далекого минулого означало воду, яка тече) [2] (рис.1, 2).

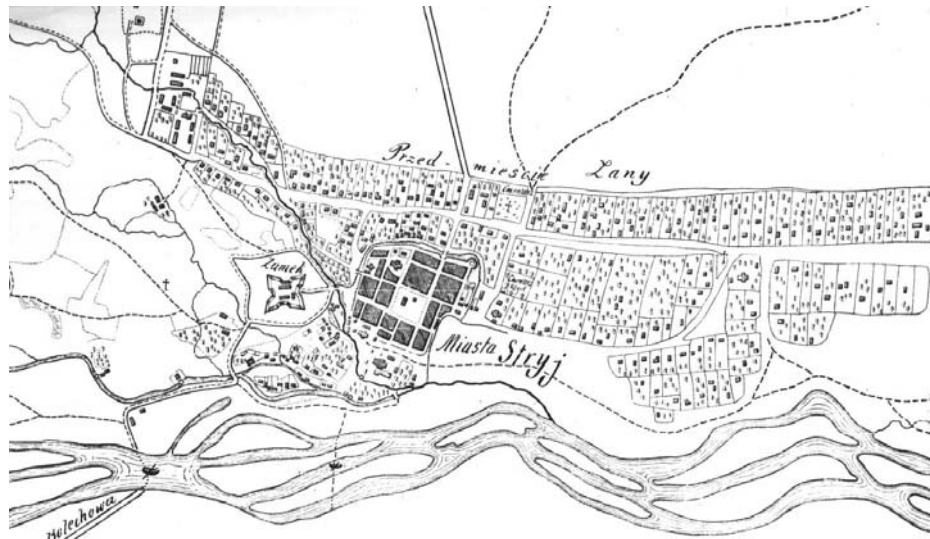

Рис. 1. План міста Стрия 1788 року. Фрагмент.

Рис. 2. Місто Стрий на карті Ф. фон Міра (1779-1782 рр.).

Серед вагомих відомостей про життя міста на первісних етапах розвитку важливими є дані про те, що перед 1397 роком в місті існував костел, про що довідуємось із описаної суперечки між галицьким архієпископом та перемишльським архієпископом про приналежність стрийської парафії. Також із історичних джерел відомо, що на початку XV ст. польський король Владислав Ягайло передав Стрий з повітом своєму брату князю литовському Свидригайлу, який у свою чергу передав ці землі Федору Любартовичу. Відома також версія про те, що між князем Свидригайлом та князем Федором Любартовичем відбувалась боротьба в ході якої місто було знищене [3].

У 1431 році на прохання старости стрийського Закліки Тарла з Щекажовиць король дозволив наново заснувати місто на німецькому праві та дав дозвіл на заснування крамниць і цирульні, дозволив утримувати під ратушею пивницю [4]. Утворений міський магістрат складався з ради на чолі з бургомістром та судівської лави, яку очолював війт. До 1434 року на території міських ґрунтів виникає шляхетський фільварок Заплатин, пізніше включений до складу міста як одна з діляниць його передмість.

На період XVI ст. Стрий вважався “дерев’яним містом” [5]. Дерев’яні споруди центральної частини були оточені валом та частоколом. Тільки ця частина локації і мала юридичний статус міста. Правами городян користувались тільки ті хто володів нерухомістю в межах валів. Більшість жителів міста займались ремеслом. Майстри об’єднувались в цехи. У XVI ст. виникли цехи кушнірський, шевський, гончарний, ткацький, кравецький, об’єднаний цех ковалів, слюсарів, мечників і золотарів, пізніше — бондарський [6]. Розвивався мучний промисел – на ріці Стрий і її притоках працювали сім млинів. Значного розвитку досягла торгівля. Стрийські купці підтримували торгівельні зв’язки з містами Прикарпаття, Закарпаття, Буковини,

Молдавії і Придністров'я. Більшість міщан та передміщан займались сільським господарством.

Більшість населення Стрия склали українці. В 1662 році в місті проживало 1050 сімей українців і 328 – поляків. Багаті купці, які захопили в свої руки управління містом склали дуже малу частинку від всього населення. Українське населення активно протистояло насадженню католицизму [7]. У 1650 році король Ян Казимир підтверджує права п'яти стрийських церков.

В кінці XVI ст. в місті Стрию виникли чотири братства, котрі об'єднували широкі верстви українського населення міста і передмість. При братствах були створені школи, які стали центрами розповсюдження рукописної та друкованої книги.

Впродовж XVII ст. в стрийських братських школах викладали вчителі з різних міст Галичини, Поділля, Наддніпрянщини. Братські школи давали непогану підготовку для подальшої освіти, а тож деякі стріяни продовжували навчання у київській академії.

Негативним чинником у розвитку міста були численні пожежі та спустошливі татарські набіги у XVI – XVII ст., в результаті яких становище жителів міста погіршувалось. Колосальних збитків також завдавали місту грабежі польсько-шляхетського війська, які повторювались з року в рік.

На основі приведених історичних даних можемо зробити висновок про те що у період XV – XVII ст. місто було розвиненим культурно-торговим центром регіону, що вплинуло на формування його містобудівного образу, збережені елементи якого необхідно берегти адаптувавши до сучасних вимог суспільства.

2. Цінні розпланувальні елементи містобудівної структури Стрия.

Відома на сьогоднішній день історична інформація про місто, яка стосується первісних етапів його розвитку на жаль є не достатньою для створення повної картини історичного розвитку Стрия. В цій ситуації доповнити відомості можливо за допомогою археологічних досліджень, які на жаль також не проводились жодного разу на території історичного ядра міста. Тому сукупністю джерел, на які можемо опиратись при створенні історико-містобудівного портрету міста виступають історичні плани, карти, описи.

Проаналізувавши картографічні матеріали можемо зробити висновок, що місто розвинулось вздовж ріки Стрий, яка із південної сторони одночасно була природнім захистом для його середмістя. На ріці було закладено кілька млинів. Первісно розпланувальна структура міста складалась із розвиненого середмістя, яке було обнесене укріпленнями, і чотирикутного замку, який був відділений від середмістя фосою наповненою водою та поєднувався з містом вузьким

перешийком. Існували у місті також дві в'їзні брами із мостами. Навколо укріпленої частини середмістя розвинулись передмістя: Лани Долішні і Горішні, Підзамче, Шумлянщина, Війтівство [8].

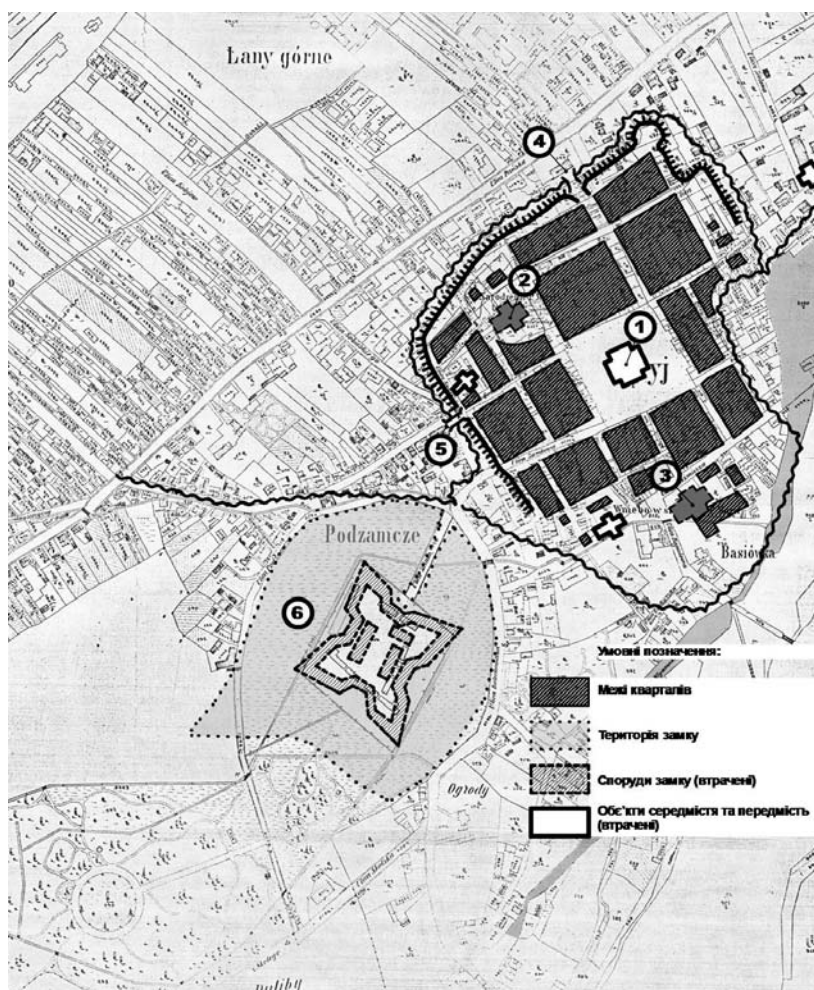

Рис. 3. Схема розвитку містобудівної структури Стрижа: розпланувальні елементи періоду XVIII ст. накладено на карту поч. XX ст. **Експлікація:** 1. Споруда ратуші (втрачена); 2. Костел Різдва Пресвятої Богородиці XV ст.; 3. Церква успіння Богородиці XIX ст. (зведена на місці костелу Марії Магдалини поч. XVII ст.); 4. Львівська в'їзна брама (втрачена); 5. В'їзна брама (втрачена); 6. Стрийський замок XV – XVI ст. (втрачений).

При вивченні відомих історичних джерел зустрічаємо кілька згадок про стрийський замок та міські укріплення. А саме – 1588 роком датується перший відомий опис замку, нажаль не збережений. Також відомими є згадки про виділення коштів управителями міста на відбудову міських укріплень впродовж всього XVII ст. Найціннішою із цих згадок є та, яка підтверджує право жителів Стрия на користування деревом з лісів Стрийського староства на потреби міста і відбудову міських укріплень, надане 1681 року королем Яном III Собеським. На основі цих історичних згадок можемо робити висновок про існування міських укріплень, очевидно, муровано-дерев'яного типу. На сьогоднішній день споруди замкового комплексу є повністю втрачені. Підтвердженням існування замку у місті Стрию є система вулиць, яка повторює складну овальну форму території колишнього замкового утворення. При співставленні існуючих планів міста з XVIII ст., XIX ст. та сучасної топо-геодезичної підоснови вдалось досить точно визначити місцезоташування Стрийського замку (Рис. 3). Сьогодні ця територія частково зайнята міським парком та частково спортивним підприємством.

Цінним збереженим елементом містобудівної структури Стрия виступає площа ринок із приринковими кварталами, які зберегли впродовж століть не тільки особливості розпланування, але і традиційний образ історичного середмістя [9]. На початку 19 ст. посеред ринку ще стояла дерев'яна ратуша, навколо неї стояли низькі дерев'яні будинки з виступаючими піддашшями на дерев'яних стовпчиках. Нажаль на даний час міська ратуша є втрачена, але існуючі масштабні переважно 2-во, 3-ри поверхові ринкові будинки дають уявлення про характер історичного середовища на первісних етапах розвитку. Також при розробленні схеми розвитку містобудівної структури Стрия: було виявлено, що первісна парцеляція та поділ на квартали приринкової забудови чітко прослідковуються у розпланувальній структурі середмістя та зберігається у пізніші періоди розвитку міста аж до теперішнього часу.

Незважаючи на бурхливі історичні події від часу закладення міста впродовж кількох наступних століть в історичних джерелах зустрічаємо описи, що стосуються значних об'єктів об'ємно-розпланувальної структури міста частина з яких існує і сьогодні. Найвидатнішою пам'яткою архітектури з якою пов'язана історія міста Стрия є костел Різдва Пресвятої Богородиці XV ст. (сьогодні Санктуаріум Матері Божої Покровительки Людських Надій), споруда якого була багато разів перебудована, але яка є одним із базових елементів розпланувальної структури міста на всіх етапах його розвитку. Він розташований традиційно у приринковій ділянці середмістя, будучи багато разів руйнованим пожежами та іншими згубними впливами є цінним елементом та символом міста. Після кількох перебудов та реконструкцій існуючий

сьогодні костел є важливим автентичним елементом, на який можемо опиратись у процесі ідентифікації цінних історичних об'єктів первісної розпланувальної структури міста.

Інші сакральні об'єкти та комплекси – костел Марії Магдалини поч. XVII ст., п'ять дерев'яних православних церков, синагога XVII ст., православний монастир XVII ст., монастир Францисканів XVIII ст. – які існували від періоду виникнення міста та неодноразово перебудовувались на жаль сьогодні є втрачені.

Проаналізувавши відомі описи та зображення, співставивши історичні та сучасні картографічні матеріали вдалось зробити висновки щодо збережених цінних елементів історичного ядра міста (Рис. 3). На даний період серед збережених елементів середмістя є:

- частково збережена розпланувальна структура колишнього середмістя Стрия;
- збережена з невеликими змінами об'ємно-просторова структура площі ринок та прилягаючих кварталів;
- частково збережені квартальна забудова колишнього середмістя та система міських вулиць;
- збережені із змінами історичні сакральні споруди.

3. Висновок.

Представлена у статті проблема дослідження історико-архітектурного розвитку міста Стрия є першим кроком на шляху відтворення первісного образу міста.

У підсумковій частині проведеного дослідження можемо стверджувати, що на території міста Стрия знаходиться значна кількість цінних об'єктів з багатим історичним минулим, які потребують ґрунтовного міждисциплінарного дослідження. Проведення наукових розвідок на стику дисциплін дасть можливість розкрити особливості розвитку існуючих історичних об'єктів, виявити та ідентифікувати втрачені цінні складові первісної об'ємно-розпланувальної структури міста.

Історико-містобудівна спадщина міста Стрия не була до цього часу предметом широких наукових досліджень. Більшість цінних елементів історичного середовища на сьогоднішній день не мають відповідного статусу, не є інвентаризовані, паспортизовані, тобто більшість історичних об'єктів потребують проведення робіт з виявлення, ідентифікації, наукового вивчення, класифікації, інвентаризації та паспортизації нововиявлених пам'яток архітектури.

Для збереження історичного середовища та цінної історичної забудови міста необхідне розроблення науково-проектної документації (історико-

архітектурного опорного плану, історико-містобудівних обґрунтувань, проектів формування охоронних зон пам'яток архітектури та містобудування та ін.), яка може стати точкою відліку у довготривалому процесі раціональної організації співіснування історичного та сучасного середовища міста.

Література:

1. Efirlich L. Starostwa w Halickiem. Lwów, 1914, с. 35.
2. Територіальні діалекти і власні назви. К., 1965, с. 160.
3. Przewodnik naukowy i literacki. Lwów, 1886, с. 601.
4. Залозецький В. Д. "Ньсколько свьдьній о гор. Стрьіь", - "Червона Русь", 1890, № 41 – 48.
5. Gwagnini A. Sarmatiae Europaeae descriptio. Gracoviae, 1578, с. 70.
6. Przewodnik naukowy i literacki, с. 612.
7. Ісаєвич Я. Братства та їх роль у розвитку української літератури XVI—XVIII ст., с. 112.
8. Słownik geograficzny. T. XI. – Warszawa, 1891. – с. 429.
9. Prochaska A. Historja miasta Stryja. Lwów, 1926, с. 42 – 46.

Аннотация

В статье раскрыто проблему развития исторического города Стрия, который находится в Львовской области. Исследованы ценные элементы градостроительного наследия, которые происходят с периода закладки города (XV в.) и которые были сnivelированы со времен прихода австрийских властей и до сейчас. На основе проведенного анализа исторических источников сделаны выводы относительно историко - градостроительного развития города и впервые представлены в литературе предмета.

Ключевые слова: историко-градостроительное развитие, исторический город, ценный исторический объект.

Abstract

The article deals with the problem concerning development of the historic city Stryi, located in Lviv region. Valuable elements of urban heritage, originated from the period of city foundation (XVc.), which were lost from the time of Austrian government arrival till nowadays, were investigated in this article. Based on the analysis of historical sources, conclusions regarding historical and urban development of the city were drawn and these results were presented in the literature of subject for the first time.

Keywords: historical and urban development, historic city, valuable historical object.